

**FİGÂNÎ'NİN ÖLÜMÜ VE TAŞLICALI YAHYA BEY'İN BİR  
ŞİİRİ****The Death Of Figani End A Taşlıcalı Yahya Bey****Dr. İ. Güven KAYA\*****ÖZET**

Figânî, XVI. Yüzyıl başlarında, İstanbul'da şöhret bulan bir Divân şâiridir. Asıl adı Ramazan olup Trabzonlu'dur. Gençliğinde, dönemin tabiblerinden Şah Mehmed'e öğrencilik yapmış, daha sonra edebiyata yönelmiştir. Şâir, geçimini katiplik yaparak sağlamıştır. Figânî, çağdaşı olan Na'tî ve Priştineli Nuhî ile çok yakın dost olmuştur. Üçü birlikte İstanbul'un eğlence yerlerinde, Galata meyhanelerinde, özel içki meclislerinde birlikte bulunmuşlar, serseri ve başıboş bir hayat geçirmişlerdir. Şâir, fırsat buldukça gazel ve kasîdeler yazmış ve bunları hâmilelerine sunmak suretiyle geçimini kolaylaştırmağa çalışmıştır. Ancak Sadrazam İbrahim Paşa'nın Budin'den getirip At Meydanı'nda kendi sarayının karşısına diktiği meşhur heykelle ilgili olarak söylediği Farsça beyiti nedeni ile idam edilmiştir.

XVI. yüzyılın Divan şairlerinden Taşlıcalı Yahya Bey, çağdaşı olan Figânî'nin öldürülmesi olayından oldukça etkilenmiş ve Hamsesi'ndeki *Kitâb-ı Usûl* mesnevisinin, "Altıncı Makam"ındaki bir kısa öyküde bu konuya yer vermiştir. Bu yazıda, söz konusu olayla ilgili olarak yazılan şiir değerlendirilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Figânî'nin Ölümü

**ABSTRACT**

Figânî was a Divan famous poet who lived at the beginning of 16th century. His real name is Ramazan and he is from Trabzon. In his youth, he was a student of Şah Mehmed who was a doctor at that period then he was interested in literature later. He made his living by working as a secretary (katip). Figânî was a very close friend of Na'tî and Nuhî from Priştine who lived in the same period with Figânî. Three of them met in the entertainment places of İstanbul, pubs in Galata and spent empty life. In his spare times, poet wrote and presented gazels and kasides in order to make money. However he was sentenced

\* Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl. Öğrt. Üyesi.

to death because of his Persian couplet about the famous sculpture brought from Budin by Sadrazam İbrahim Paşa.

Taşlıcalı Yahya Bey who was Divan poet of 16th century was effected by the way of his death and he mentioned it in the 6th part of Kitâb-ı Usul in his hamse with a short story. In our article we focus on this event and the poem mentioned above.

**Key Words:** The death of Figani

### Figânî'nin Kısa Yaşamı

**F**igânî (1505?-1532), XVI. yüzyılın başlarında, İstanbul'da şöhret bulan bir Dîvân şâiridir. Hemen bütün kaynaklar şâirin Trabzonlu olup asıl adının Ramazan olduğunda birleşirse de<sup>1</sup>, babasının adının Abdullah olduğu yalnızca *Hediyetü'l ârifin*'de belirtmiştir.<sup>2</sup> Riyâzî ise şâire “Çelebi” sıfatını yakıştırmıştır. Doğum yerinin ve yılının bilinmemesine karşın Âşık Çelebi “pirâmen-i küh-ı Gürcistân'da diyâr-ı Ermen'den şehri Dırabzındandır” şeklindeki söylemiyle şâirin doğduğu yerle ilgili geniş bir coğrafyayı işaret etse de, öteki bütün kaynaklar, sadece Trabzonlu olduğunu söylemekle yetinmişlerdir. Şâir, Âşık Çelebi'ye göre kısa bir medrese eğitimi görmüştür. Bu bilgilerin dışında şâirin çocukluk ve gençlik dönemleri ile ilgili pek fazla bilgiye sahip değiliz. Ancak, kısıtlı da olsa tezkirelerdeki bilgilerin ışığı altında Figânî'nin genç yaşta İstanbul'a geldiğini, ayrıntısı bilinmemekle birlikte iyi bir öğretim gördüğünü, edebiyatın yanında gramerle ilgilendiğini ve hekimlik tahsil ettiğini öğrenmekteyiz.

Latîfî, şâir için “İsfahânîden rücu' idüp ‘ilm-i şibbiye şürü' itmişdür”<sup>3</sup> diyerek hekimlikle uğraştığını tescil ederken Âşık Çelebi de “fi'l-cümle sũhtelik itmiş oğımış yazmış dimiş işitmişdür”<sup>4</sup> diyerek onun sağlam bir eğitimden geçtiğini anlatmaktadır. Kınalızâde ve Gelibolulu Âlî de şâirin, güzel yazma, eğitim ve kültür konularında büyük emek harcadığını söylerler. Âlî ayrıca şâirin hekimliğe merak sarması konusunda, İran şâirlerini örnek aldığını belirtir.<sup>5</sup> Sehî

<sup>1</sup> Sehî Bey, *Hişt Behişt*, Yk .112b-113a.; Latîfî, *Tezkire-i Latîfî*, s.267-268; Ahdî, *Gülşen-i şuarâ*, Yk,157a; Âşık Çelebi, *Meşâirü'ş-şuarâ*, Yk. 199a-202a; Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, s.763-768; Beyânî, *Tezkire*, Yk. 67b; Riyâzî, *Riyâzîü'ş-şuarâ*, Yk.47b; Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l- ahbâr*, Yk. 28a; Abdülkadir Karahan; *Figani ve Divançesi*, İstanbul, 1966 s. XIII.

<sup>2</sup> Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifin I*, s. 370

<sup>3</sup> Latîfî, *age*, s. 267

<sup>4</sup> Âşık Çelebi, *age*, Yk.199a

<sup>5</sup> Gelibolulu Mustafa Âlî, *age*, Yk. 28a.

Bey ise şâirin, dönemin tabiblerinden Şah Mehmed'e öğrencilik yaptığını söylemektedir.<sup>6</sup>

Figânî'nin bir yöne kanalize olmayıp farklı alanlara yönelmesini Abdülkadir Karahan şöyle yorumluyor: "Figânî, anlaşıldığına göre genç yaştan başlayarak yaşayışında derli toplu olmayı düşünmemiş, davranışlarında baskıdan kurtulmak çabası içinde çırpınmıştır. Bu bakımdan bilimin çok çalışma, sabır ve süreklilik isteyen sıkı düzenine ayak uydurmamış, bunun yerine şiirin özgür ve içe doğma havasına kapılmış, bu havayı sevmiş, benimsemiştir."<sup>7</sup> Karahan'ı şâirle ilgili böyle bir yoruma sevk eden haklı nedenler vardır. Nitekim Latîfî'nin şâirle ilgili olarak "şi're mülâyim kâbil şânı" olduğunu söylemesi<sup>8</sup>, Âşık Çelebi'nin ise "Ammâ şabî'at-ı şi'riyesi gâlib olmağın sâ'ir fûnûna hevesi terk idüp şi're kaşr-ı himmet" ettiğini yazması<sup>9</sup> şâir hakkındaki bu yorumun isabetli olduğunu göstermektedir. Kaynaklar, şâirin güçlü bir hafızası olduğunu söyler. Latîfî bu konuda "manzûmât-ı Fürsden hâşır-nişânı vâfir idi. 'Arabî ve Fârisî nazma müte'allik ne ki okunsa şafğa-i zamîrinde naşş olur idi.." demektedir.<sup>10</sup> Şiire genç yaşta başlamış olan biri için bu tanrı vergisi yetenek oldukça önemlidir. İlk şiirlerinde Hüseyinî mahlasını kullanırken sonra Figânî'de karar kılmıştır.<sup>11</sup>

Şâirin özel yaşamı ile ilgili geniş bilgileri Âşık Çelebi verir: "Ekser zamânda Na'tî vü Nûğî vü Figânî üçü zevâyâ-yı müselleş gibi gâh odalarda müselleş içerler ve gâh meyhâne şadrında geçüp murabba' oturmağ için Çalaşaya geçerlerdi. At Meydânı seyrinde üçü eşkâr gözi ile seyrân iderler ve noşsa-i şer gibi üçü bir uğurdan şi'r üzre düşüp gâh müşâ'ara idüp gâh münâzarada şab'ların imtiğân iderlerdi amma heyhât onlar kalb u kâlbüd Figânî rûğ-ı revân onlar sebze vü semen bu serv-i hîrâmândur onlar teşlisde Uşârid ü Müşterî bu Hûrşâd-i rahşândur"<sup>12</sup> diyen Çelebi, genç denecek yaşta içkiye başlayan şâirin, çağdaşı yakın dostları olan Na'tî ve Priştineli Nûhî ile İstanbul'un eğlence yerlerinde, Galata meyhanelerinde, özel içki meclislerinde birlikte bulduklarını, kimi zaman At Meydanı'nda dolaştıklarını, şiir üzerine konuşup tartıştıklarını, ancak hep birlikte serseri ve başıboş bir hayat geçirdiklerini ve böyle sarhoş ve başıboş dolaşırlarken, çoğu kez onları güzellerin ardında koştuklarını gören Âşık Çelebi, bu gördüklerinden hoşlanmadığını da belirtir. Şâir, fırsat buldukça gazel ve kasideler yazmış ve

<sup>6</sup> Sehî Bey, Yk 112b

<sup>7</sup> Abdülkadir Karahan, age, s. XIV

<sup>8</sup> Latîfî, age, s. 267

<sup>9</sup> Âşık Çelebi, age, Yk. 199a

<sup>10</sup> Latîfî, age, s. 267

<sup>11</sup> Kınalızâde Hasan Çelebi, age, s. 764; MEB İslam Ansiklopedisi "Figânî" maddesi, s. 630

<sup>12</sup> Âşık Çelebi, age, Yk. 199a-199b

bunları hâmilelerine sunmak suretiyle geçimini kolaylaştırmağa çalışmıştır. Ancak Âşık Çelebi'ye göre Defterdar İskender Çelebi (ö. 1535) ve bendegânından olan Kara Bâlîzâde'den (ö. 1537) başka hiçbir hâmi bulamadığından, yaşamı sıkıntı içinde geçmiştir.<sup>13</sup> Mukataât (kesenek) kâtipliği ile geçinen şâire çoğu kez aldığı ücret yetmemektedir. Geçimini sağlayabilmek için devlet büyüklerine sunduğu kasîdelerden eline geçenler de şâiri tatmin etmemiş olmalı ki bu konuda sık sık yakındığını görüyoruz.<sup>14</sup> Öte yandan kâtiplik mesleğine daha fazla zaman ayırdığı için, şiiire yeterince zaman ayıramadığını da belirten şâir, bundan dolayı büyük üzüntü duyduğunu söyler. Aslında Figânî'nin koruyucularından Kara Bâlîzâde cömert ve eğlenceyi seven biri idi. Şâirleri ve sanatçıları korurdu. İskender Çelebi de öyleydi. İskender Çelebi'nin şâirin koruyucusu olduğunu Kınalîzâde<sup>15</sup> ve Âlî<sup>16</sup> de söyler. Buna karşın sürekli olarak geçim sıkıntısından yakınması ilginçtir. Zamanı kesin olarak bilinmemekle birlikte

“Dimek olmaz adını bir mâh sevdüm tâzece  
Edrine şehrinü ol gayetde müstešnâsıdur”<sup>17</sup>

diyen şâirin ne amaçla Edirne'ye gittiğini bilmiyoruz. Belki de şâirin ısrarla istediği bir görev olabilir. Ancak şâir Edirne'de pek fazla kalmaz ve İstanbul'a döner.

Abdülkadir Karahan, Figânî'nin şöhrete kavuşmasında şehzadelerin sünnet düğünleri için yazdığı Sûriye'sinin büyük rolü olduğunu söyler.<sup>18</sup> “Kanunî, 1530 yılı yaz başlarında oğulları Mustafa, Mehmet ve Selim'in sünnetleri için görkemli bir sünnet düğünü yaptırmağa karar verir.<sup>19</sup> Haziran sonlarından temmuz ortalarına kadar uzanan şenliklerde her gün bir başka gösteri birbirini izler. Şenliklerin on sekizinci gününde ünlü kasîdesini Padişah huzurunda okur. Kasîdede Kanunî övdükten sonra At Meydanı'nda düzenlenen şöleni bütün görkemi ile dile getirir. Abdülkadir Karahan, şâirin, İbrahim Paşa'yla

<sup>13</sup> Âşık Çelebi, age, Yk. 199b

<sup>14</sup> Kanunî Sultan Süleyman'a, Sadrazam İbrahim Paşa'ya ve Cenâbî Bey'e yazdığı kasîdelerinde sıkıntılarını dile getirmekte, mevki ve bağış istemektedir. Figânî ve Divançesi kaside II, III, IV

<sup>15</sup> Kınalîzâde Hasan Çelebi, age, s. 764

<sup>16</sup> Gelibolulu Mustafa Âlî, Yk. 28b

<sup>17</sup> age, gazel XXII

<sup>18</sup> age, kaside II

<sup>19</sup> Gelibolulu Mustafa Âlî, age, Yk. 220b; Celâlîzâde, age, Yk.135a; Hasan Beyzâde, Tarih, Yk. 333b; Kara Çelebizâde Abdülaziz, Süleymannâme, Mısır, 1248, s. 104; Peçevî, Tarih I, S. 153; Solakzâde, Tarih, s. 475

yakınlığının bu düğünden sonra başlamış ve ona sunduğu kasîdelerin de bu tarihten sonra yazılmış olabileceğini belirtiyor.<sup>20</sup>

Aşık Çelebi, rind, laubali mizaçlı ve eğlence düşkünü biri olmasına karşın, şâirin, genç ve gelecek vadeden bir şâir olduğunu söyler.<sup>21</sup> Ancak özel yaşantısındaki taşkınlık bir yana, genç yaştaki ünü, çevresinde gittikçe artan bir kıskançlık ve düşman topluluğu oluşturmuştur. Ona karşı çıkanlar, Padişah ve Sadrazam tarafından gözetilen bu şâirin, gününü birinde bir hata yapacağından emin olarak fırsat kolluyorlardı. Bu sırada yaşanan kötü bir rastlantı da düşmanlarının harekete geçmesine olanak vermiştir:

Kanunî Sultan Süleyman 1526 yılında Petervaradin’i almış, Mohaç’ta büyük bir zafer kazanarak Budin’e girmişti (11 Eylül 1526). Böylece Macar krallığına son vermişti. Buradan alınan ganimetler arasında hazinenin yanı sıra iki büyük tunç şamdan ile Herkül, Apollon ve Diana’ya ait üç tunç heykel Tuna yoluyla İstanbul’a getirilmiş, At Meydanı’nda İbrahim Paşa’nın sarayının önünde mermer kâideler üzerine oturtulmuştu. Bu olay – aslında devşirme olan – İbrahim Paşa’nın “Frenk İbrahim Paşa” diye halk arasında anılmasına ve haksız yere kınanmasına, hakkında İstanbul’da dedikodu yapılmasına neden olmuştu.<sup>23</sup> Gelibolulu Âli’nin dediklerine göre şu ya da bu şekilde Figânî’i de bu dedikodu kervanına dahil edilmiştir:

“Eshiyâ-yı dehrüñ in’âm ü iğsânı ile geçinüp ba’zı bikr mazmûnlaruñ dâmenine el uzatmış bir faķır iken erbâb-ı ğased vezîr-i ‘aşr olan İbrâhim Paşaya

“Dü İbrâhîm âmed be-deyr-i cihân  
Yeki büt-şiken ü yeki büt-nişân”<sup>24</sup>

<sup>20</sup> age, s. XVII-XVIII

<sup>21</sup> Aşık Çelebi, age, Yk.200a

<sup>23</sup> Daha fazla bilgi için: Celâlzâde, age, Yk.135a; Hasan Beyzâde, Tarih, Yk. 329b; Kara Çelebizâde Abdülaziz, Süleymannâme, Mısır, 1248, s. 104; Peçevî, Tarih I, s. 98; Solakzâde, Tarih, s. 458; İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi C.II, İstanbul, 1948, s. 118;

<sup>24</sup> Bu beyit farklı kaynaklarda farklı şekillerde geçmektedir: Sehî Bey tezkiresinden alıntı yapan Abdülkadir Karahan’daki kayıtlarda (Figânî ve Divançesi, s. XX) , Latîfî (age, s. 267) ve Kınalızâde’de (age, s. 764)

“Dü İbrâhîm âmed be-rûy-ı cihân  
Yeki büt-şiken şüd diger büt-nişân”

şeklindedir. Aşık Çelebi’de ise:

“Dü İbrâhîm âmed be-dâr-ı cihân  
Yeki büt-şiken şüd yeki büt-nişân”

beyitini Figânî didi 'ırz-ı vezâreti hâke yeksân eyledi diyü nifâk itmişlerdür. Derd-mendi bir seğer Tahta'l-çal'ada ahz eylemişler. Evvelâ teşhîr idüp şehri gezdürmişler. Ba'dehü Balık Bâzârındaki dâra iletüp ber-dâr eylemişler."<sup>25</sup>

Gelibolulu Âlî gibi Sehî Bey ve Ahdî de Figânî'nin böyle bir beyiti söylediğine inanmazlar. Sehî Bey "Nâzüklerüñ birisi bir beyt diyüp Figânî dedi diyü ba'zı mu'arızları gamzeyledi. Âgâhı yoğ iken İbrâhîm Paşa İstanbulda şutdurup siyâset itdürüp şalb eylediler"<sup>26</sup> derken, Ahdî, şöyle söyler: "nâgâh kaçâ-yı âsumânî ve belâ-yı nâgehânîye rast gelüp ol ser-efrâza töhmet-i gammâz bir maşla'-i hicv-âmîz vezîr İbrâhîm Paşa kaçında demişler diyü şalbına emr olunmuş"<sup>27</sup> Figânî konusunda daha detaylı bilgiler veren Âşık Çelebi de bu konuda şunları kaydetmiştir: "Bu beyit salâşîn-i 'acemden Sulşân İbrâhîm nâmına demiş eski bir beyit imiş. Bir meclisde münâsebetle okunduğda Figânî 'be-dâr-ı cihân' yerine 'be-deyr-i cihân', 'büt' lafzına çesbândur dimişdür. Yoğsa beyit anuñ degüldür"<sup>28</sup> Ayrıca Kınalızâde de Figânî'nin sözkonusu beyti söylemediğini tekrarlar<sup>29</sup> Riyazî de bu olayın bir düzmece olduğunu îmâ eder.<sup>30</sup>

Âlî'nin dışında dönemin tarihçileri de konuyla yakından ilgilenmişlerdir. Peçevi, söz konusu beyitin Figânî'ye ait olduğunu îmâ eden bir tavır içinde görünürken<sup>31</sup>, Hasanbeyzâde'yi tekrarlayan Solakzâde şunları söyler: "Bir niçe müfsid-i gaddâr 'âkıbet bîçâreyi ber-dâr itdürdiler. Bu beyt-i sengîn Sulşân Mağmûd-i Sebüktegin hicvinde münâsebetle îrâd idilmişdür."<sup>32</sup> Görüldüğü gibi, tezkireciler gibi tarihçilerin de hemen tümü bu taşlamanın Figânî'ye ait olmadığı düşüncesinde birleşmektedirler. Abdülkadir Karahan'ın da belirttiği gibi şâir, "kendisine çalınan bir karaya kurban girmiştir"<sup>33</sup>.

Figânî'nin, asılmasından üç gün öncesiyle ilgili olarak Âşık Çelebi'nin anlattıkları ilginçtir: Asılma olayından üç gün önce bir akşam tüm dostlar Kara Bâlîzâde'nin konağında toplanmışlar, yemişler, içmişler eğlenmişler, uyku vakti gelince de dağılmışlar. Figânî o gece üzüntülü ve pek suskunmuş. Ev sahibi,

şeklindedir.

<sup>25</sup> Gelibolulu Mustafa Âlî, Yk. 28b

<sup>26</sup> Sehî Bey, Yk. 112b

<sup>27</sup> Ahdî, Gülşen-i şu'arâ, Yk 57a

<sup>28</sup> Âşık Çelebi, Yk. 199b

<sup>29</sup> Kınalızâde s. 764

<sup>30</sup> Riyâziü's-şuarâ, Yk. 47a

<sup>31</sup> Peçevî, Tarih, s. 100

<sup>32</sup> Tarih, s. 492

<sup>33</sup> age, s. XXII

birkaç dostu ile birlikte deniz kıyısında şafak sökerken yeniden içmek için onu da alıkoymuş. Bu arada Karabâlîzâde şaire üzüntüsününü nedenini sormuş. O da bir gece önce gördüğü korkunç düşünüyü anlatmış. Bu düşte şâir, iskelede minareye çıkıp ezan okurken büyük bir korku içinde uyanmış. Bunun da pek hayra yorulacak bir düş olmadığını söylemiş. Karabâlîzâde ise şâiri, ikbale yönelik iyi bir düş olduğunu söyleyerek teselli etmeğe çalışmış. Ancak, bu olaydan üç gün sonra Tahtakale’de oturan Figânî’yi subaşı gelip alır. Zavallıyı önce kamçılarla, sonra eşeğe bindirip dolaştırırlar, halka gösterirler. Ardından da iskeleye götürüp asarlar.<sup>34</sup>

Figânî’nin ölüm tarihi Âşık Çelebi, Riyâzî, Kafzâde Fâizî ve Gelibolulu Âlî tarafından 938/1531-32 olarak kaydedilmiştir. Abdülkadir Karahan, Aşık Çelebi’nin, Figânî’nin sözkonusu olan rüyasını anlattığı ziyafetin bahar mevsimine rastladığı îmâsından yola çıkarak idamın, 1532 yılının ilkbaharı olabileceğini söylemektedir. Keşfü’z-zünun’un 970/1562-63 göstermesini ise bir yanılı olarak değerlendirmektedir.<sup>35</sup> Öte yandan sözkonusu ölüm tarihini Hammer’in 933/1526 yılı olarak kaydetmesini, Gibb’in, Kirmski’nin ve Basmadjiyan’ın da Hammer’i tekrarlamalarını haklı olarak mesnedsiz bulur.<sup>36</sup> Çünkü Figânî, ünlü “Sûriyye Kasîdesi”ni 936/1530 yılında yapılan şehzadelerin sünnet düğününde kaleme almıştı.

### Dukaginzâde Taşlıcalı Yahya Bey

Figânî’nin çağdaşı olan Dukaginzâde Taşlıcalı Yahya Bey, Osmanlı şirinininde önde gelen temsilcilerinden olup dîvân ve hamse sahibi bir şâirdir. Dîvânı’nda olsun, Hamse’nin çeşitli yerlerinde olsun Arnavut asıllı olması ile övünür.<sup>37</sup> Yahya Bey’in doğum yeri konusunda kesin bilgi yoktur. Latfî, şâirin

<sup>34</sup> Meşîrî’ş-şuarâ Yk. 199b-200a

<sup>35</sup> age, s. XXIII

<sup>36</sup> Gibb, A History of Otoman Poetry III, s. 35; Kriski, İsrriya Turtsiiyeya literaturi ot ratsveta do naçala upadka, s. 112; Basmadjian, Essai sur l’historia de la litterature ottomane, s. 40

<sup>37</sup> Yahyâ Bey, Divânı; Gülşen-i Envâr, Fatih, Millet kütüphanesi, Ali Elmiri, manzum, no: 982 / 2, yk 58b

Divan’ının dîbâcesinde soyu ile ilgili olarak şöyle söyler:

“Minnet ol mennân-ı zü’l-iğsâna ki kâleb-i insânî güzergâh-ı kâfile-i ma’rifet ve hâneğâh-ı râğile-i ‘ilm ü ğikmet itmişdür ve bu Arnavudiyü’l-aşl ve şeci’ü’n-nesl olan fakîr-i keşîrî’t-taşîrî tağdîr ile peleng-ceng ü bebr-âheng dilîr ü şîr-gîr ėarb ü ğarb kılcı şâyifeden ifrâz u ibrâz eylemişdür.” (s.9)

Yine Divan’ında

İstanbulu olduğunu söylerken,<sup>38</sup> Sehî Bey de aynı bilgiyi tekrarlar.<sup>39</sup> Kınalızâde Hasan Çelebi ise şâirin kendi sözlerinden yola çıkarak “Arnavud vilayetinden” olduğunu söylerken<sup>40</sup> Şâiri, “Dukaginzade Yahya Bey” diye anan Bursalı Mehmet Tahir Efendi ise, onun Kuzey Arnavutluk’tan İstanbul’a geldiğini söyler.<sup>41</sup> Muallim Naci, Esâmîsi’nde aynı bilgileri tekrarlarlarken şâirin kendinden söz ederken kullandığı “taşlı yer” sözünden yola çıkarak onu “Taşlıcah Yahya Bey” olarak takdim etmiştir.<sup>42</sup> Onun bu takdiminden yola çıkan Gibb<sup>43</sup>, Şemseddin Sami<sup>44</sup> ve Hasan Kaleshi,<sup>45</sup> Yahya Bey için aynı unvanı kullanırken aynı bilgileri tekrarlamışlardır.

Yahya Bey, devşirme olarak alınıp Acemi Oğlanlar ocağına katılmıştır. Eldeki kaynakların pek çoğu bunu tekrarlar. Gelibolulu Âlî, şâirin babasının da Yeniçeri Ocağı’na mensup olduğunu söylediği halde<sup>46</sup>, Aşık Çelebi, böyle bir şeyden söz etmez.<sup>47</sup> Mehmet Çavuşoğlu ise Yahya Bey’in gerek Dîvânı’nda, gerekse Hamsesi’nin değişik yerlerindeki îmâlarından hareketle, şâirin ocağa doğrudan alındığını söyler.<sup>48</sup>

Yahya Bey’in Acemi Oğlanlar’da yetişmesi iki yönlü olmuştur: Birincisi askerî yönden yetişmesi ve çağının harp sanatını en iyi biçimde öğrenmesi, ikincisi bilim ve sanat alanında kendisini donanımlı kılması. Bu iki yön, şâirin

---

“Arnavud aşıldur ol şaşlu yirüñ şehbâzi  
Aşdı eflâke meh-i nev gibi tîg-i hüneri” (s. 44)

beyitinde ve

“Şaşlu yirden kopardı Yağyâ la’l-i rummânî gibi  
Hîdmetüñle var anuñ şâhinlige cinsiyeti” (s. 119)

beyitinde görülmektedir. Gülşen-i Envâr mesnevisinde ise

“Arnavuduñ hâsları ve yegleri  
Nesl-i kâdîmüm Dukagin beyleri

Mülk-i ‘Arabdan ki firâr itdiler  
Şaşlu vilâyetde qarâr itdiler” (Yk. 58b)

demektedir.

<sup>38</sup> Tezkire-i Latîfî, s.371.

<sup>39</sup> Heşt Behişt, Yk.113a

<sup>40</sup> Tezkiretü’ş-Şuara, s. 1077.

<sup>41</sup> Osmanlı Müellifleri, s. 434.

<sup>42</sup> Esâmî, Muallim Naci, s.178.

<sup>43</sup> History of Ottoman Poetry, E.J.V. Gibb, C. II, s. 73

<sup>44</sup> Kamusü’l-Âlâm, Şemseddin Sâmî, İstanbul, 1316, C. III, s. 2181.

<sup>45</sup> Seminari i kulturës shciptare për të huaj, s.153.

<sup>46</sup> Künhü’l-Ahbâr, Gelibolulu Mustafa Âlî, İÜ Ktp TY 5959, C. IV, Yk. 422b.

<sup>47</sup> Meşairü’ş-Şuarâ, Yk. 282b.

<sup>48</sup> “Yahyâ Bey” maddesi, C. 13, s. 343



tüm yaşamını kapsamıştır. Öncelikle orduya katılınca, askerî yeteneğinin yanında çevresinde şâirliği ile de tanınmaya başlamıştır. Kemal Paşazâde'den, Kadri Efendi'den, Fenârîzâde Muhyiddin Çelebi'den dersler almış, dönemin önemli devlet adamlarıyla tanışmış, onlardan yardım ve destek görmüştür. Yavuz Sultan Selim, sonra da Kanûnî Sultan Süleyman dönemlerinde bütün savaflara doğrudan katılan Yahya Bey'in, hem yiğitliği ve kahramanlığı, hem de şâirliği dolayısıyla büyük ilgi büyüktür. Divanı'nda, Yavuz Sultan Selim'e takdim ettiği bir kasîdesinde şâirin Caldıran ve Mısır seferlerine katıldığını anlıyoruz.<sup>49</sup> Ömrü Anadolu'da ve Rumeli'de bir savaştan ötekine koşmakla geçen Yahyâ Bey'in, Kanunî'nin Viyana kuşatması (1529) ve Alman seferlerine (1532) de katılmıştır. İbrahim Paşa'nın başlattığı ve daha sonra padişahın da bizzat katıldığı I.İrakeyn seferine iştirak etmiştir. Bu sefer sırasında Defterdar İskender Çelebi'ye, sefer sırasında askerinin çektiği sıkıntıları anlatan bir de kasîde sunmuştur.<sup>50</sup> Âşık Çelebi, bu sırada Yahya Bey'in Yayabaşı rütbesinde olduğunu söyler.<sup>51</sup> Daha sonra şâirin, Şah Tahmasb'a karşı karşı yapılan II. İrakeyn seferine de katıldığını görüyoruz. Şâirin, Sadrazam Rüstem Paşa ile yakınlığı bu sırlardadır. Nitekim Rüstem Paşa, Şah Tahmasb'ın kardeşi Elkas Mirza'nın Osmanlılar'a sığınması nedeni ile dillere destan bir ziyafet vermiştir. Yahya Bey de Sadrazam'a, bu ziyafeti anlatan bir kasîde sunmuştur.<sup>52</sup>

Yahya Bey'in böylesine göz kamaştırıcı yükselişi, çevresinde gittikçe artan bir kıskançlığın oluşmasına yol açmıştır. Bu arada devrin önemli şâirleri ve devlet adamlarıyla ile takışmıştır. Hayâlî Bey, sürekli takıştığı şâirlerdendir. Başlangıçta koruyucusu olan ve yükselmesinde destek olan Sadrazam Rüstem Paşa ile takışması ise, Şehzade Mustafa'nın öldürülmesinde etkin bir rol oynadığı içindir. Kanunî'nin, Nahcıvan seferi sırasında (1553) o zamana kadar tahtın varisi olarak görülen Şehzade Mustafa'yı Konya Ereğlisi'nde katletti (6 teşrin II., 1553, Cuma) pek çok şâir gibi Yahya Bey'i de üzmüştü. Yazdığı mersiyede bunun tek sorumlusu olarak Rüstem Paşa'yı göstermiş ve onu şiddetle kınamıştı.<sup>53</sup> Bunun üzerine Paşa görevinden azledilmiş ve böylece eski dostu ile yolları ayrılmıştı. Ancak, Rüstem Paşa yeniden sadarete geçince (1555) dostunun tüm mal varlığına el koymuş, onu teftiş ettirmiş ve sonunda da sürdürmüştür. Yahya Bey, Âşık Çelebi'ye göre 27 000, Gelibolulu Âli'ye göre 30 000 akçe ile Bosna'ya Zvornik Sancağı'na sürülür.<sup>54</sup> Ancak Yahya Bey'in buraya ne zaman

<sup>49</sup> Divan s. 23

<sup>50</sup> Divan, s.106

<sup>51</sup> Meşairü'ş-Şuarâ, Yk. 283a

<sup>52</sup> Divan, s. 52

<sup>53</sup> Divan, s. 165

<sup>54</sup> Kühü'l-Ahbâr, c. IV, Yk. 422b.;  
Meşairü'ş-Şuarâ, Yk. 282b.

gelip yerleştiği, kesin olarak belli değildir. Âlî, Bosna'da kendisi ile görüştüğünde yaşının seksenin üzerinde olduğunu söyler. Mehmet Çavuşoğlu ise, "Gelibolulu Âlî'nin 1474-75 yıllarında gördüğünü söylediği Yahya Bey'in, Zigetvar seferi sırasında Kanûnî'ye bir kasîde takdim ettiği düşünülürse, şâirin daha yaşlı olması gerekir." demektedir.<sup>55</sup> Bununla birlikte, Yahya Bey'in buraya Kanûnî'nin ölümünden birkaç yıl sonra gelip yerleştiğini sanıyoruz. Muhammed Hadzijaçiç, hazırladığı Bosna kataloğundaki en eski evliya kayıtlarında, Yahya Bey'in 27 000 akçe ile Zvornik'e sürüldüğünü, kente 17 km uzaklıkta olan Loznica'da derviş gibi bir yaşam sürdüğünü söyler.<sup>56</sup>

Doğum yeri gibi, doğum tarihi hakkında da kesin bilgilerden yoksunuz. Mehmet Çavuşoğlu, şâirin ölüm tarihi ile ilgili, birbiriyle çelişen bilgilere karşın, 1582 yılını kesin ölüm tarihi olarak kabul etmiş; bu tarihte şâirin 93-94 yaşlarında olabileceğini söylemiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Yahya Bey'in ölüm tarihleriyle ilgili kayıtlar birbirini tutmamaktadır. Şâiri en son görenlerden biri olan Tarihçi Gelibolulu Âlî, onu 982'de (1574-75) gördüğünü ve 983'te (1575-76) hayatta olduğunu, bu yıllarda yaşının seksenin üzerinde olduğunu söyler.<sup>57</sup> Oysa şâir, 1566 yıllarında yazdığı ve Kanûnî'ye sunduğu son kasîdesinde, yaşının sekseni bulduğunu söylemektedir. Sicill-i Osmanî, şâirin 986 Muharrem'inde (Şubat-Mart 1578) öldüğünü söylerse de, kaynaklar şâirin bu tarihlerde henüz hayatta olduğunu gösteriyor.<sup>58</sup> Ancak, *Mecelletü'n-nisâb*, doğru bir tahminle şâirin 990'da (1582) öldüğünü söylemektedir. Bu durumda, Yahya Bey'in, 1582 yılında, 93-94 yaşlarında öldüğünü söylemek daha akla yakın olmaktadır.<sup>59</sup> Kaynaklar, mezarının Zvornik'te, kimileri de İstanbul'da olduğunu söylerse de, ilk kez Bursalı Tahir, Loznica'da olduğunu belirtmiştir.<sup>60</sup> Yine Muhammed Hadzijaçiç de, *Bosna Evliya Kataloğu*'nda Bursalı'nın kaydını tekrarlayarak şâirin Loznica'da öldüğünü söyler.<sup>61</sup>

Yahya Bey'in bilinen iki büyük eseri vardır:

**Dîvân:** Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu tarafından tenkitli basımı yapılmıştır. Araştırmacı, kitaba *Edirne Şehrengizi ile İstanbul Şehrengizi*'ni de

<sup>55</sup> "Yahya Bey" maddesi, C. 13, s. 342-347.

<sup>56</sup> Jedan Napoznati Tuzlanski Hagiolojki Katalog, s. 217.

<sup>57</sup> Kühü'l-Ahbâr, c. IV, Yk. 422b.

<sup>58</sup> Sicill-i Osmanî, C. IV, 1308, s. 652.

<sup>59</sup> Mecelletü'n-Nisab, Müstakimzade Süleyman Sadettin, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, no: 628.

<sup>60</sup> Osmanlı Müellifleri, s. 434.

<sup>61</sup> Jedan Napoznati Tuzlanski Hagiolojki Katalog, s. 217.

eklemiştir. Çavuşoğlu'nun tesbitlerine göre, dîvânının, ikisi Türkiye dışında olmak üzere altı yazması vardır. Yahya Bey Dîvânı'nın şiir dağılımı şöyledir: 1 dîbâce, 34 kasîde, 515 gazel, 5 terci-i bend, 5 muaşşer, 3 müseddes, 3 muhammes, 25 murabba, 3 tarih, 2 şehrengiz, 20 kıta.<sup>62</sup>

**Hamse:** Yûsuf ve Zeliha, Şâh ü Gedâ, Gencîne-i Râz, Kitâb-i Usûl, Gülşen-i Envâr mesnevilerinden oluşur. Yusuf ve Zeliha ile Şâh ü Gedâ, uzun aşk konularını işleyen mesnevilerdir. Öteki üçü, çeşitli konuları ele alır. Yûsuf ve Zeliha ve Şâh ü Gedâ mesnevileri dışındakiler henüz yayımlanmamıştır.<sup>63</sup>

### Yahya Bey'in Figânî "Çikâyet"i

Yahya Bey, bir şâir olarak, dostluklarının derecesini bilmemekle birlikte, çağdaşı ve yine bir Dîvân şâiri olan Figânî'nin öldürülmesi olayından oldukça etkilenmiş ve Hamsesi'ndeki *Kitâb-ı Usûl* mesnevisinin "Altıncı Makamı'ndaki bir kısa hikâyesinde bu konuya yer vermiştir. Bölüm, "Selâmetü'n-insân fi ğıfzi'l-lisân ile 'âmil olan insân-ı kâmil dâyim sâlim olup belâdan ve kazâdan mağşûn u mağşûr olduğun bildürür"<sup>64</sup> başlığı ile başlar. Ardından toplan 31 beyitlik bir giriş yapılır:

“Degirmen gibi ba'zı pîr ü cuvân  
Ögüdür diline ne gelse hemân

Şanasın döner âsiyâb-ı yıkar  
Çağıldağını boğazına şıkar

Tamâm olmaz azğında hergiz kelâm  
Şular gibi söyler yabana müdâm”

beyitleri ile başlayan bölümde Yahya Bey, konuşma adabından ve özellikle de insanın dilini tutmasını öneminden söz eder.

“Uzatma deñizler gibi acı dil  
Kesel virme ğalka cefâdan kesil

Dilinden gelür bağra seyl-i belâ

<sup>62</sup> Yahya Bey, Divan.

<sup>63</sup> Hamse-i Yahya, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, manzum, no: 982 / "Yusuf ve Zeliha" 1b-52b/ "Gülşen-i Envâr" 53a-80a / "Şâh u Gedâ" 81b-99b / "Kitâb-ı Usûl"101b-131a / "Gencîne-i Râz" 132b-162a.

<sup>64</sup> Kitâb-ı Usûl, Yk. 112a

Dilinden düşer şem'e nâr-ı fenâ"

diyerek aynı konuyu farklı yorumlarla açıklayan şâir

“Kilâb-ı 'avânîden it iğtirâz  
Zebânuñ ceres gibi kıılma dırâz

Ölüñe dil uzatma başuñ alur  
Yele qarşu tükürme saña gelür”<sup>65</sup>

diyerek ve kimi kez “ırsâl-i mesel”le öğütlerini 31 beyit boyunca sürdürür. Bu girişin ardından, konu ile ilgili olarak toplam on iki hikâye anlatır. Figânî'nin ölümünün anlatıldığı hikâye, on birincisidir. Mesnevinin hangi tarihte yazıldığı ile ilgili herhangi belirgin bir tarih bulunmadığı için söz konusu hikâyenin yazılış tarihiyle ilgili sağlıklı bir yorumda bulunmamız şimdilik imkansız.<sup>66</sup> Ancak, Yahya Bey'in bu hikâyeyi Figânî'nin ölümü üzerine (1532) değil de, konuyla örtüştüğü için daha sonra kaleme almış olabileceğini söyleyebiliriz.

Hikaye şöyledir:

#### ĞİKĀYET

Figânî kemâline itdi gurûr  
Vezîrûñ birin eyledi bî-ğuzûr

Cefâsına incindi hicv eyledi  
Bu beyti anuñ adına söyledi

Dü İbrâhim âmed be-deyr-i cihân  
Yekî büt-şiken şüd diger büt-nişân

Amân virmeyüp hânesin başdılar  
Şutup anı Manşûr-veş aşdılar

Refîk oldu rûğına mihr-i cemâl  
Şu'ud itdi bālāya şebnem-misâl

<sup>65</sup> age, Yk.112a-112b

<sup>66</sup> Mesnevinin sonundaki “Temmete'l-kitâb bi-'avnilâhi meliki'l-Vehhâb/ Ketebe fi şehr-i Zî'l-ka'de 1025/10 Kasım 1616 Perşembe” şeklinde kayıtlı bir istinsah tarihi vardır.

Fenādan bekā gözle Manşūr-vār  
Bu dārü'l-firār ü o dārü'l-ķarār

Dilā ne Fiġānī ķalur ne vazīr  
Yatur şopraġ altında hōr u ġaķīr

Zeber-dest olanlar ecelden zebūn  
Zemīn altıdur cāyı mānend-i nūn

Giderdi ikisin dahī rūzgār  
Bu beyt eyledi il dilinde ķarār

Ne fażl ile olsun zebānuñ şavīl  
Ne fażl ehlini eyle hōr u zelīl”<sup>67</sup>

“Fiġānī, şöhretinin olgunluk mertebesindeyken gururlandı ve vezrin birin huzursuz etti.”

“Yaptığı eziyetten dolayı incindi, onu hicvetti ve bu beyiti söyledi.”

“Bu dünyada iki İbrahim vardır: biri putları yıkan, öteki diken.”

“ Aman vermediler, evini bastılar; tuttular ve Mansūr gibi astılar.”

“ Çiġ tanesi gibi göklere doğru uçarken güneş, onun ruhuna arkadaş oldu.”

“ (Ey okuyucu!) Mansur gibi bu geçici dünyadan kalıcı olanı gözle; çünkü burası firar evi, orası ise karar evidir.”

“Ey dost! Ne Fiānī kalır, ne de vezir; hepsi toprak altında horlanmış ve aşağılanmış olarak yatmaktadırlar.”

“İşinde mahir olanlar ecelden mahvolmuş vaziyettedirler; onları yeri nun harfi misali toprak altıdır.”

“Zaman, her ikisini de yok etti ama; bu beyit herkesin dilinde kalıcı oldu.”

“Ne fazladan dilin uzasın, ne de fazilet sahibi kişileri aşağılayıp horla.”

## KAYNAKLAR

---

<sup>67</sup> age, Yk. 114b

- Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe yazmalar, Nr. 9598
- Âşık Çelebi, *Meşâ'riü's-şu'arâ*, (hzl.: Meredith Owens), (tıpkıbasım), London, 1971.
- Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifin*, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul, I. Cilt 1952, II. Cilt 1955.
- BASMADJIAN, *Essai sur l'histoire de la littérature ottomane*, Paris, 1910.
- Beyânî, *Tezkire*, İstanbul Üniversitesi kütüphanesi, Türkçe yazmalar, Nr. 2568.
- Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1972.
- DANIŞMEND, İsmail Hami; *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.II, İstanbul, 1948.
- GİBB, E.J.V.; *History of Ottoman Poetry*, London, 1965.
- Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l- Ahbâr*, İstanbul Üniversitesi kütüphanesi Türkçe yazmalar, Nr. 5959.
- Hamse-i Yahya*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, manzum, no: 982 / “Yusuf ve Zeliha” 1b-52b/ “Gülşen-i Envâr” 53a-80a / “Şâh u Gedâ” 81b-99b / “Kitab-ı Usûl” 101b-131a / “Gencîne-i Râz” 132b-162a
- HADZİJAHİC, Muhammed; *Jedan Napoznati Tuzlanski Hagiološki Katalog*, Sarajevo, 1980
- Hasan Beyzâde, *Tarih*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, Nr. 2136
- KALESHİ, Hasan; *Seminari i kulturës shqiptare për të huaj*, Prishtinë, 1967
- KARAHAN, Abdülkadir; *Figânî ve Divançesi*, İstanbul Ünivesitesi Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul, 1966.
- KAYA, İ.Güven; *Dukaginzâde Yahya Beg'in Sanatı* (Basılmamış doktora tezi), Priştine 1985.
- Kafzâde Fâizî, *Züdetü's-şuarâ*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe yazmalar, Nr. 1646.
- Kara Çelebizâde Abdülaziz, *Süleymannâme*, Mısır, 1248.
- Katip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, Maarifmatbaası, İstanbul I. Cilt 1941, II.Cilt 1943.
- Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, I-II, (hzl.: İbrahim Kutluk), Türk Tarih Kurumu basımevi, Ankara, 1989.

- KRİMSKİ, *İstoriya Turtsii i literaturi ot ratsveta do naçala upadk*, Moskova, 1910.
- Latîfi, *Tezkire-i Latîfi*, İkdâm matbaası, İstanbul, 1314
- MEB *İslam Ansiklopedisi*, C. 13 “Yahya Bey” maddesi, (hızl.: Mehmet Çavuşoğlu), s. 343-347.
- MEB *İslam Ansiklopedisi*, C. 4, “Figanî” maddesi, (hızl.: Fuat Köprülü, s. 630-631).
- Mehmet Süreyyâ, *Sicill-i Osmani*, İstanbul, 1308.
- Muallim Naci, *Esâmî*, İstanbul, 1308.
- Müstakimzade Süleyman Sadettin, *Mecelletü'n-Nisab*, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, no: 628.
- Peçevî, *Tarih*, İstanbul, I. Cilt 1281, II. Cilt 1283.
- Riyâzî, *Riyâzî'ş- Şuâra*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe yazmalar, Nr.6169.
- Sehî Beg, *Hişt Behişt*, Haz. Günay Kut (tıpkıbasım), Harvard University Printing Office, 1978.
- Solakzâde, *Tarih*, İstanbul, 1298.
- Şemseddin Sâmi, *Kamusü'l-Âlâm* 1-6, İstanbul, 1316 .
- TANPINAR, Ahmet Hamdi; *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1956, s. XXIII.
- Yahyâ Bey, *Divân*, Tenkitli basım, (hızl.: Mehmet Çavuşoğlu), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977.